

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**“БАНК ИШИ”
йўналиши**

**“БАНК БОШҚАРУВИНИНГ
СИМУЛЯЦИЯСИ”
модули бўйича
Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А**

Тошкент - 2017

Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2017 йил 24 августдаги 603-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчи: Ражаббаев Ш. Р. ТДИУ ҳузуридаги Илмий Тадқиқот
Маркази директори
Назруллаев Н. С. ТДИУ ҳузуридаги Илмий Тадқиқот
Маркази кичик илмий ходими

Такризчилар: Каримов Ф., Тошкент Халқаро Вестминстер университети,
Ph.d.
Рахимов М., Тошкент Халқаро Вестминстер университети,
Ph.d.

*Ўқув -услубий мажмуа Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Кенгашининг 2017 йил _____ даги ____-сонли қарори билан тасдиққа
тавсия қилинган.*

МУНДАРИЖА

- I ИШЧИ ДАСТУР**
- II МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН
ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ**
- III НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР**
- IV АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ**
- V КЕЙСЛАР БАНКИ**
- VI МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ**
- VII ГЛОССАРИЙ**
- VIII АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ**

І. ИШЧИ ДАСТУР

КИРИШ

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади. Бунга қўшимча равишда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича 2017-2021 йилларга белгиланган Ҳаракатлар стратегияси, иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишларида белгилаб берилган вазиваларни айтиб ўтиш жоиз. Унда “банк тизимини ислоҳ қилишни чуқурлаштириш ва барқарорлигини таъминлаш..” каби вазифалар аниқ белгилаб берилган.¹

Ўтган 15 йил мобайнида ходимларнинг катта сони турли таълим тренинглардан ўтиб уларда " ҳамма нарсани биламан " деган таассурот юзага келган. Афсуски, бу билим ҳар доим реал ишчи ҳаётда ўз ўрнини топмайди. Буни эса ҳақиқий бизнес қонунларига виртуал равишда бўлсада амал қиладиган банк бошқарув симуляциясида кўриш мумкин. Бу эса, бир иш ўйини , ва амалий ишларни ўз ичига олиши мумкин бўлган реал бизнес-жараёнларни таяниб ўз кучини сақлаб қолгани учун ҳам бу предметни янада оммалашшига сабаб бўлган.

Предметнинг юқорида айтилган хусусиятлари уни оддий тренинг курслардан ажратиб туради. Бу эрда камроқ назария ва нозик реал вазиятнида, иштирокчиларни кўникмаларини кенгайтиришга катта имконият яратади. Шу билан бирга, бу усул мавзу бўйича тренинг олмаган исталган ходимларга ҳам ёрдам бериши мумкин - фақат улар учун симуляциянинг асосий назарий билимлари тушунтирилади. Натижада симуляция, моделлаштириш ва уларнинг муаммосини ҳал қилишда занжирли ва мақсадлар учун ҳизмат қилувчи мотивация ва восита ҳисобланади.

Бу курс махсус дастурий таъминот ёрдамида интерактив ўқитишнинг янги усуллариини ўрганиш ва ривожланаётган кўникмаларини ўз ичига олади. Талабалар тижорат банклари ва уларнинг филиаллари раҳбарлари сифатида ҳаракат қилиб рақобат муҳитини ва иқтисодиётдаги ўзгаришларга тегишли қарорлар қабул қиладилар. Бу усул тингловчиларда банкнинг даромад маблағлардан фойдаланиш, инвестиция стратегияларини ишлаб чиқиш, инвестиция портфелини, омонат, кредит ва депозитларни шакллантиришда

¹ “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017й. 326.

зарур кўникмаларни ҳосил қилиб, банкнинг даромадни шакллантиришдаги вазифаларини тушунишларига ёрдам беради.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Модулни ўқитишдан мақсад –замонавий технологиялардан фойдаланган ҳолда банкларда самарали иш жараёнини ташкил этиш, банк ишида замонавий технологияларидан фойдаланиш, тижорат банклари ва уларнинг филиаллари раҳбарлари сифатида ҳаракат қилиб рақобат муҳитини ва иқтисодиётдаги ўзгаришларга тегишли қарорлар қабул қилишдан иборатдир.

Модулнинг вазифаси бўлиб тингловчилар томонидан тижорат банклари фаолияти ва операцияларини ўрганишлари ҳамда ташкилий томонларини ахборот технологияларини қўллаш орқали уларни ўргатиш ҳисобланади.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Банк бошқаруви симуляцияси” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- компьютер саводхонлиги, компьютер дастурлари шакллари ишлата олиш қобилиятига эга бўлишлари;
- банклар операциялари ва уларнинг назарий асосларини билишлари;
- банк ишида математик моделлаштириш ва криптография асосларини билиши ва улар ёрдамида ҳужжатларни тўлдирати олишни *билиши керак*;

Тингловчи:

- банк бухгалтериясининг статистик ва оператив ҳисоб ва ҳисобот ҳужжатларини фарқлай билишлари;
- банклар фаолиятидаги операциялар ва уларни таҳлил қилишни билишлари;
- профессионал вазифаларни бажаришлари учун махсус адабиётларни ва бошқа ахборотлари юзасидан **кўникмаларини эгаллаши**;

Тингловчи:

- мамлакатда тайёрланаётган банк иши соҳасидаги кадрларни ўқитиш жараёнида талабаларнинг банк инфор­мацион технологияларига оид билим, кўникмаларини шакллантира олиш;
- хорижнинг илғор тажрибаларига асосланган ҳолда замонавий банк инфор­мацион технологияларидан амалиётда фойдалана олиш **компетенциясига** эга бўлиши зарур.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Банк бошқаруви симуляцияси” курси маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Маъруза машғулотлари инфор­мацион ва интерактив шаклда ўтказилади ва мавжуд банк симуляциясига доир дастурий таъминотларнинг умумий ва қиёсий тавсифи берилади. Шу билан бирга маърузада амалий машғулотларни ўтказиш учун “Банк бошқаруви симуляция” фани бўйича битта симуляцион дастурий таъминот танланади ва унда ишлаш хусусияти таништирилади.

Амалий машғулот аудитория ва персонал компьютер жиҳозланган хоналарда ўтказилади. Аудиторияда ўтказиладиган амалий машғулотда тингловчилар назарий билимларни мустаҳкамлайди. Персонал компьютер жиҳозлаган хоналарда тингловчилар танланган дастурий таъминотда ишлаш бўйича амалий билимларини синайдилар.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Банк бошқаруви симуляцияси” модули мазмуни ўқув режадаги “Замонавий банк иши”, “Халқаро банк иши ва молия” ҳамда “Монетар сиёсат” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг банк фаолиятини амалий кўникмалар шакллантириш орқали касбий педагогик тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар машғулотларни ўйин тарзида ўтказиш шакллари ўрганиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
		Хаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим
			Жами	жумладан		
				Назарий	Амалий машғулот	
1.	Банк бошқаруви симуляциясининг умумий ва қиёсий тавсифи	8	6	2	4	2
2.	Банк бошқаруви симуляцияни халқаро валюта бозорида ташкил этиш	6	6	2	4	
	Жами:	14	12	4	8	2

Баҳолаш мезони

№	Баҳолаш мезони	Максимал балл	Изоҳ
1	Банк бошқарувининг симуляцияси	2,5	Тест – 1 балл Мустақил иш –1,5 балл

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу: Банк бошқаруви симуляциясининг умумий ва қиёсий тавсифи

Банк фаолиятини симуляцияси тушунчаси. Банк симуляцияси турлари ва дастурий таъминотнинг умумий хусусиятлари. Банк симуляцияси дастурий таъминот шаклларида қиёсий тавсифи. Банк симуляцияси асосида машғулот ўтказиш афзаллик ва камчиликлари.

2 - Мавзу: Банк бошқаруви симуляцияни халқаро валюта бозорида ташкил этиш

Банкларнинг халқаро валюта бозоридаги фаолияти симуляциясини

ташқил этиш. Дастурий таъминот билан ишлаш ва халқаро валюта бозорига уланиш. Дастурий таъминотнинг умумий тавсифи. Турли хил ордерларни белгилаш ва қарор қабул қилиш.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу: Банк бошқаруви симуляциясининг умумий ва қиёсий тавсифи

Банк бошқаруви ва фаолиятини ўқитишда бизнес симуляцияси моделлари ёрдамида ўргатиш. Банк симуляцияси турлари ва дастурий таъминотнинг умумий хусусиятлари. Банк симуляцияси дастурий таъминот шаклларининг қиёсий тавсифи. Банк симуляцияси асосида машғулот ўтказиш афзаллик ва камчиликлари.

2 - Мавзу: Банк бошқаруви симуляцияни халқаро валюта бозорида ташқил этиш

Банкларнинг халқаро валюта бозоридаги фаолияти симуляциясини ташқил этиш. Персонал компьютерга дастурий таъминотни ўрнатиш ва халқаро валюта бозорига уланиш учун Интернетни созлаш. Халқаро валюта бозорида ордерларни жойлаштириш бўйича амалий кўникмаларни синаш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модулнинг назарий материални ўзлаштиришда қуйидаги:

→ *ўқув ишини ташкиллаштиришнинг интерфаол шакллари*дан: бинар-маъруза, провокацион-маъруза, савол-жавобли маъруза, суҳбат-маърузалар орқали ташкиллаштириш назарда тутилган.

→ *ўқув фаолиятини ташқил этиш шакллари сифатида қуйидагилардан фойдаланиш назарда тутилган:*

- маъруза машғулотларида оммавий, жуфтлик, индивидуал;
- амалий машғулотларда гуруҳли, жамоавий, жуфтлик, индивидуал.

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

Мазкур модул юзасидан тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакалари назорати қуйидаги мезонлар орқали баҳоланади:

№	Баҳолаш турлари	Энг юқори балл	Изоҳ
1.	Мустақил иш топшириқлари	1,0 балл	
2.	Кейс топшириқлари	1,5 балл	
	Жами	2,5 балл	

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

“Хулосалаш” (Резюме, Веер) методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айни пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуптиклардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу яқунланади.

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none">✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш;✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда);✓ ахборотни умумлаштириш;✓ ахборот таҳлили;✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none">✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш;✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш;✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none">✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш;✓ муқобил ечим йўллари ишлаб чиқиш;✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш;✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none">✓ якка ва гуруҳда ишлаш;✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш;✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш;✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан

маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзуни сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна.

Фикр: “Марказий банк мустақил ташкилот”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

Тест

1. Қайта молиялаш ставкаси 2016 йил 1 январ ҳолатига...
- A) 10 % B) 9 %
C) 8 % D) 12 %

Қиёсий таҳлил

- Очиқ бозор операцияларини пул массасига таъсирини таҳлил қилинг?

Тушунча таҳлили

- Мажбурий заҳиралар тушунчасини изоҳланг...

Амалий кўникма

- Қандай валюта чекловлари ўрнатилган?

“Инсерт” методи

➤ **Методнинг мақсади:** Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташҳис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилди (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно аниқлаши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Пул	Махсус товар бўлиб, барча товарлар учун умумий эквивалент	
Монетар сиёсат	Давлатнинг пул-кредит соҳасида амалга ошириладиган тадбирлар мажмуаси	

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

“Брифинг” методи

“Брифинг”- (инг. briefing-қисқа) бирор-бир масала ёки саволнинг муҳокамасига бағишланган қисқа пресс-конференция.

Ўтказиш босқичлари:

1. Тақдимот қисми.
2. Муҳокама жараёни (савол-жавоблар асосида).

Брифинглардан тренинг яқунларини таҳлил қилишда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, амалий ўйинларнинг бир шакли сифатида қатнашчилар билан бирга долзарб мавзу ёки муаммо муҳокамасига бағишланган брифинглар ташкил этиш мумкин бўлади. Талабалар ёки тингловчилар томонидан яратилган мобил иловаларнинг тақдимотини ўтказишда ҳам фойдаланиш мумкин.

“Портфолио” методи

“Портфолио” – (итал. portfolio-портфель, инг.хужжатлар учун папка) таълимий ва касбий фаолият натижаларини аутентик баҳолашга хизмат қилувчи замонавий таълим технологияларидан ҳисобланади. Портфолио мутахассиснинг сараланган ўқув-методик ишлари, касбий ютуқлари йиғиндиси сифатида акс этади. Жумладан, талаба ёки тингловчиларнинг модул юзасидан ўзлаштириш натижасини электрон портфолиолар орқали текшириш мумкин бўлади. Олий таълим муассасаларида портфолионинг қуйидаги турлари мавжуд:

Фаолият тури	Иш шакли	
	Индивидуал	Гуруҳий
Таълимий фаолият	Талабалар портфолиоси, битирувчи, докторант, тингловчи портфолиоси ва бошқ.	Талабалар гуруҳи, тингловчилар гуруҳи портфолиоси ва бошқ.
Педагогик фаолият	Ўқитувчи портфолиоси, раҳбар ходим портфолиоси	Кафедра, факультет, марказ, ОТМ портфолиоси ва бошқ.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-Мавзу: Банк бошқаруви симуляциясининг умумий ва қиёсий тавсифи

РЕЖА

1.1. Бизнес-симуляциянинг авзалликлари ва камчиликлари.

1.2. Бизнес-симуляцияни реал фаолият билан узвий боғлаш.

✎ **Таянч иборалар:** банклар, банк бўлимлари, платформа, актив фойдаланувчилар, тренинг, маълумотлар базаси, тизим тезлиги.

1.1. Бизнес-симуляциянинг авзалликлари ва камчиликлари.

Симуляция давомида иштирокчилар ўз хулосаларига эга бўлиб керакли тажрибани ўрганиб сўнгра уни реал иш жараёнига тадбиқ қиладилар. Стандарт ишни симуляцияси уни моделлаштиришнинг ўқув дастури ҳисобланади. Бу модел кенг бир қанча компаниялар ходимлари томонидан таълимда ишлатилиб. мижоз иш симуляция, "буюртма қилиш учун" яъни буюртма учун мослаштирилган, компаниянинг ва бизнесни ўзига хос доирасида индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда яратилган. Агарда иштирокчиларини билим даражаларини ҳисобга оладиган бўлсак, бу ички мотивацияни бир неча марта оширади, бу воситаларни ишлатиш учун керкли атмосфера яратилади. Бундан ташқари , ходимлар амалий ҳолларда турли алгоритмларни ишлаб чиқиш ва уни кундалик фаолиятига тадбиқ қилиши жуда осон ҳисобланади. АКТ - технологияларни моделлаштириш ва фойдаланиши бўйича симуляция икки турга бўлинади.

Уларни ҳар бирини ўз афзалликлари ва камчиликлари мавжуд.

	Десктоп бизнес- симуляция	Электрон бизнес-симуляци
Техник тарафи	Содда, аниқ ва тушунарли Иштирокчилар ўз молияларини ўзгаришини, ишлаб чиқариш , маркетинг циклига мувофиқ ҳаракатини кўришлари мумкин .	Аудиториянинг тайёргарлигига караб кўрсаткичларни кўпайтириш, ўзгартириш имкониятлари ёки енгиллаштириш
Ўтказиш шартлари	Ҳар қандай шароитда ҳам ишлата олиш имкониятлари (техникага боғламаган холда)	Мажбурий Интернет ва техниканинг созлиги. Кўрсаткичлари ва уларнинг баҳоларини кўриш мақсадида

		(серверда)натижаларини қайта ишлаш вақтини исроф қилмаслик . , шунингдек, тренер топиш ва иштирокчилар узокда бўлган холда, масофадан туриб ўқитиш имконияти Бу холда, натижаларни ва " дарсни муҳокама қилиш учун классик " виртуал" учрашувлардан фойдаланишингиз мумкин
Тренернинг роли	Юқори малакавий мураббий иштирокчилардан олган натижаларни таҳлил этади кейин яқунлари бўйича фикрини айтиш мумкин . Бу дастур динамикасига салбий таъсир кўрсатади ва жараёнда тингловчиларнинг қизиқиши камайтиради . Ўқитувчи мавзунини чуқур тушуниш керак	Мураббий таъсири натижалар сифатига паст ўйинда маълумот , маслаҳатлар ва таққослаш мезонлар бир қатор бўлгани учун , айрим ҳолларда , мураббий мутлақ истеъдодли гений бўлиб кўринади.*
Натижаларни қайта ишлаш	Муаммо катта аудиторияни йиқиш керак бўлганда бошланиши мумкин. Маълумотларни йиғиш ва қайта ишлаш кечикади. Саволларга жавоб бериш катта аудитория топиш ҳам ноқулай.	Қайта ишлаш (5-15 минут шарҳларга қараб) программани қизиқарли жихатларини давомий сақлаган ҳолда
Бошқа имкониятлар		Благодаря продуманности и насыщенности информации, удобству интерфейса для тренера, на программы можно сертифицировать внутренних специалистов для ведения бизнес-симуляций in-house. Это

		<p>позволяет в итоге существенно снизить стоимость программы для компании.</p> <p>Мураккаб ва ахборот бойлиги , туфайли мураббий учун интерфейс қулайлик яратиш мақсадида - уй бизнес симуляцияларини ўтказиш ва - уй тажрибасида сертификатлаштирилган бўлиши мумкин. Бу оқибатда компания учун дастур нархини камайтириш имконияти мавжуд.</p>
--	--	--

* Capstone IT бизнес-симуляцисининг автори, Даниэл Смитнинг айтишига қараганда.

Ҳар қандай автоматлашган меҳнат элементи каби, бизнес симуляция (моделлаштириш) инсон ролини пасайтиради. Ўйин "жараёни" ўз-ўзидан қизиқарли бўлиб дастур эса қўшимча таҳлил ва тавсияларни бериб, саъй-ҳаракатларини муваффақиятсиз яқунланиши учун ҳам катта уриниш керак бўлади. бу даражада, деб қилиш сизга керак таълим мумкин. иштирокчилари учун натижасида сифати жиҳатидан, иш моделлаштириш учун этакчи бўлган АКТ симуляция программасининг имкониятлари орқали мутахассислар учун жуда кўп имкониятлар очилади ва бу эса ўз навбатида сифатли ва ҳавфсиз ҳисобланади. Бошқа томондан, юқорида келтирилган ишни АКТ орқали моделлаштириш асосида моделлаштириш ишни ҳар қандай одам ҳам олиб бориши мумкин деган хулосага келиш нотўғри бўлади.

Бизнес симуляция ечиши мумкин бўлган асосий муаммолар:

- минимал қаршилиқ билан янги бизнес-жараёнларни жорий этиш;
- хатоларни топиш ва жорий иш жараёнларини оптималлаштириш йўллари;
- компания ва бизнесни стратегик йўлини шакллантириш;
- компанияни ўзгаришларга мослашиши;
- компаниядаги қийин вазиятларда ҳал қилиш йўлларини излаб топиш;
- ҳар қандай вазиятларда кўникмаларини ишлаб чиқиш;
- функционал кросс ҳамкорликнинг сифатини ошириш;
- корпоратив маданиятни амалга ошириш;
- ҳақиқатга яқин қилиб, вазиятларда ходимларнинг баҳолаш;

- ўз ишига муносабатни ўзгартириш, уларнинг меҳнат фаолиятини рағбатлантириш учун "қайта ишга тушириш".

1.2. Бизнес-симуляцияни реал фаолият билан узвий боғлаш.

Бизнес-моделлаштириш энг машҳур бўлган АҚШнинг Capstone компаниси, фан докторлари даражасига эга ўқитувчилар симуляция семинарлари ўтишга рухсат олганлар. Бошқа жиҳатдан, ахборот мазмунининг тиниқлиги, кўрсаткичлар ва бир қатор солиштириш қобилятилари ва асосийси - ўйин тезлиги даврларда натижаларни қайта ишлаш давомида иштирокчиларни жалб қилиб уларнинг юқори иштрок даражасини сақлаб қолиш учун имкон беради.

Иштрокчилар учун, техник ва қизиқарлилик жиҳатдан ташқари, ўрганиш жараёни бўйича унинг икки форматларини ажратиш мумкин.

Биринчиси - бир семестр учун ҳар Фарб университетларида қўлланилган классик таълим жараёни бир синфда бир даврга (1 молиявий йил) мос келади,. Учрашувлар орасидаги талабалар топшириқ таҳлил амалий ишлари формати, билан ишлашади. Ушбу форматда иштирокчилар ўйин чуқур тушунишга ва яхши билим ривожлантириш учун вақт бўлади.

Иккинчиси - камдан-кам ҳолларда амалдаги вақтинчалик чекловлар жараёни ишчи ходимлари ўртасида осон кечади ва бу катта аҳамиятга эга эмас. Бу ҳолда, иштирокчилар тўлиқ ўйинга киришиб 2-3 кун давомида дастурдан фойдаланадилар.

Академик университет доирасида иш симуляциялари самарадорлиги йиллар давомида исботланган ва очик-ойдин бўлса (динамик форматда бирикмаси, бошқа фанлардан олган билимларини интеграция қилиш ва виртуал корпорацияда ҳамкорликни тўлиқ тасаввурга қуриш қобиляти), корпоратив университетларида бизнес ўйинлари бир хил кўринишга эга эмас.

Из положительных сторон стоит отметить разнообразие задач, которые можно решать с помощью симуляции в рамках учебного центра. Начиная от обучения конкретным знаниям в области понимания бизнеса: работа с финансовой информацией, ценообразование, утилизация производственных мощностей и заканчивая выбором стратегии компании и развитием навыков влияния в команде.

Ижобий томони бўйича, ўқув маркази доирасида симуляция ёрдамида ҳал қилиниши мумкин бўлган муаммоларни турлари эътиборлидир. Молиявий маълумотлар тайёрлаш, нархлар, ишлаб чиқариш қувватларини фойдаланиш билан ишлаш, ва стратегияни танлаш, ҳамда жамоага таъсир этувчи кўникмаларини ривожлантириш билан тугайдиган имкониятларни келтириш

мумкин билим.

Бизнес ўйиннинг сўзсиз афзаллиги бу муҳим натижага эришиш учун ҳиссий тажрибадир - бозорда биринчи ўринни олиб иштирокчилар хурсанд бўладилар ва куладилар, зарар фойда ва рақобатчилар агрессив ҳаракатлари, нотўғри прогнозлар туфайли қийналадилар. Самимий тажриба туфайли кўплаб турли ва тез-тез кутилмаган туйғуларни ишлаши таълимни юқори даражада йўлга қўяди. Бу даражадаги ўқув жараёни бошқа воситалари билан йўлга қўйиш қийин.

Чекловлар:

- ўйинмоделлаштириш соҳасида касбий маҳоратни юқори даражада талаб этади;
- ишлаб чиқиш вақти 1 ойдан 6 ойгача;
- мижознинг катта масъулияти: аниқ сўров шакллантириш учун муҳим кўникма тайёрлиги зарур хусусан, маълумотларни алмашиш учун (реал) ахборотларни кўрсатиш
- тренингларга қараганда маҳсулот нархи қимматроқ.

Иштирокчиларининг фикрича ҳис-туйғу ва асабларни таранглигига қарамасдан қарорларнинг хавфсизлигидан улар хотиржамдирлар. Баъзан ҳатто улар " мутлақо бемаъни бўлган ҳаракатлар билан бир қатор фикрларни синаб кўрганлар. Бизнес моделлаштиришнинг манфаати, уларнинг фикрича қарорлари хато тушуниш - иштирокчилар ўз ҳаракатда гипотезаси ва улар учун бўлиши мумкин энг ёмон нарсаларни синаш учун энг ажойиб бошқарув сценарийси бўлиб, ундан фойдаланиб, гипотезаларни синаб хотоларни топиш ҳисобланади .

Шундай қилиб агар бу тадбирга сарфланган вақт ва пул, ўйин ва таълим элементларни бирлаштирса, форматлаштиришни исталган пайтда тажрибаларини жиддийлиги бизнес моделлаштиришни идеал воситаси бўлиб хизмат қилади. Бу эса нафақат яхши кайфият, балки амалий фойда ҳамдир. Бўлим ходимлари тез-тез ўз бошқарувларида бундай муаммолар билан шуғулланишлари керак бўлади. " Трейнтеймент " – инглизчадан (таълим ўқитиш ва ўйин-кулги (кўнгилочар) дан олинган махсус иборадир .

Бундай ўйинларни ўтказиш тажрибаси бу ҳолатда ўйин-кулги сабаб иштирокчилари орасида ўқув элемент тез сусайиб минимумни билдирган. Бу вазиятда , биз гуруҳ динамикаси томони устида ўйлаш учун тавсия бериб асосий жамоа бўлиб ишлашни бўйича кўрсатмалар берилади . Стратегик кўриш ва бизнес бошқаруви хусусиятлари, бу хусусиятлар , компания натижаларга эришишда бошқа бўлимлар менежерлар ролларини туташтириб компанияни ягона мақсади сари янада тезлатади.

Бизнес симуляция соҳаларида талабларга юқори даражада жавоб берувчи

яхши дастур " Молиячи бўлмаганлар учун молия" ҳисобланади.. Ўйин нафақат асосий шартлар ва ҳисоботлар бўйича билим беради , балки бошқарувда молиявий маълумотлардан қарор қабул қилишда қандай фойдаланишни тушунишда ёрдам беради. Натижада , зерикарли ва ёқимсиз индикаторлар, терминлар "ҳақиқий" кўрсаткичларга айланади.

Раҳбарлик вазифаларини бажариш учун симуляцияни қўллаш жуда самарали ҳисобланади. Қоида тариқасида, менежерлар ушбу туркумда фақат ўзларининг бўлимлари фаолиятига кўпроқ эътибор қаратишади. Улар ҳар доим ўзларининг вазифаларини компаниянинг бир бўлаги, қисми сифатида кўрадилар. Бундай ўйлаш эса кўп ҳолларда функционал ҳамкорликда тез-тез тўқнашувлар ва қийинчиликларга олиб келади.

Бундай функция раҳбари , мансаб пиллапояларидан юқорига кўчиб ўтса вазият мураккаб бўлиши мумкин яъни у бизнесни бутун бир сифатда тушунишни талаб қилади. Симуляция - ҳар бир функцияси ташкил этиш учун муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ҳамкасблар манфаатларини эътиборга олмай салбий оқибатларга олиб келиши мумкин , раҳбарларда бизнесни тушуниш учун замин яратади ва бу ўрта тизимдан бошлаб юқори бошқарув қринларига ҳам таалуқли ҳисобланади.

Юқорида келтирилганлардан, ўқувчи таассурот олиш мумкин, ваниҳоят бир восита билан барча муаммоларни ҳал қилиш мумкин экан деб, (у иштирокчилар учун қизиқ , компания учун фойдали ва персонал билан ишлашни мустаҳкамлайди) қайсики ҳар сафар ривожлантириш дастурига ходимларини аниқлаш ва тайёрлашда дастурни танлашда юзага келади.

Бизнес-симуляциянинг афзалликлари:

- бизнес жараёнга тез тушуниб киришиб олиш имконияти;²
- ўйин давомида иштирокчилар тактик ва стратегик, мақсадларини бошқаришни ўрганиши;
- бизнес-симуляция хавф-хатарсиз зона ҳисобланади - ўйиндаги хато бизнес йўқотишларга олиб келмайди. Бу уларга оқибатларини ўрганиб хулосалар қилиб, турли стратегия ва тактикаларни ишлатиб кўриш имконини беради;
- ўйин давомида иштирокчилар ўз хулосаларини қилиб тажрибаларини ошириб. амалиётга қўллашда энгилликлар яратилади олиш;
- турли даражадаги ходимларнинг иштроки симуляция ўйинни бойитиб янада фойдали қилиши мумкин;
- турли томонлардан қарор қабул қилиш тажрибасини олиш учун

² Simarch Simulation Manuals” 2010, Belgium

- жараённинг бошқа бир қирраларини кўриш;
- вазиятни мунтазам таҳлил этиш имкониятига эга бўлиш;
- вазиятни тахлилида иштирокчилари ҳар томонлама билим ва кўникмаларини фойдаланишда эркин бўлиб, мослашувчан бўлишлик;
- Ўйин схемаси бўлган “Қарор-Натижа-Таҳлил-Янги қарор”нинг мунтазам мониторинги, қисқа муддатларда мумкин бўлган ечимларни топишга ёрдам беради;

Ўйин жараёни жуда аниқ тузилиши ва унинг ривожланиши муҳим ҳисобланади. Биринчи давра -бозор ва рақобат хатти-ҳаракатлари ҳақида маълумотларни ўрганиш иштирокчилар ишчи интерфейси бўлса. Иккинчиси - мувозанатли қоида тариқасида қадамлар, жамоалар учинчи турда аллақачон бизнес бошқаруви жараёнини тушуниб олишади.

Шу билан бирга олдинги қарорлари оқибатини ҳам таъсирини кўриш мумкин . Бу кўплаб бозор омилларининг таъсири билан боғлиқдир. Бу гуруҳда катта маълумотлар ҳажми ва муҳокама билан ишлаш учун этарли вақт берилиши керак. Мураббий диққат билан жамоалари жараёнини кузатиш керак.

Вақтни эҳтиётсизлик билан қисқартириш бизнес-симуляциянинг асосий моҳисти йўқолиши мумкин. Симуляцияни тугатиш даври есда қолувчи ва юқори нуқтада амалга оширилиши керак. Яъни тингловчиларни “биз ҳамма нарсани биламиз” деган фикрларига ойдинлик киритиб қилинган қарорлар мисолида кқрсатиб тушунтирилади.

Назорат саволлари:

1. Бнкларда ахборот базасини яратишда симуляция қандай аҳамиятга эга?
2. Раҳбар учун симуляцион муҳитнинг таъсири қандай?
3. Қуйи лавозимдаги банк ходими учун симуляцион муҳитнинг таъсири қандай?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Material from Simarch Manuals. 2010
2. “Threadneedle: An Experimental Tool for the Simulation and Analysis of Fractional Reserve Banking Systems” by Jacky Mallett. February 24, 2015
3. America's Bank: The Epic Struggle to Create the Federal Reserve by Roger Lowenstein/ Penguin Press. October 20, 2015
4. <http://www.bankofengland.co.uk/markets/forex/index.htm>
5. <http://www.bankofengland.co.uk/markets/money/index.htm>

2 - Мавзу: Банк бошқаруви симуляцияни халқаро валюта бозорида ташқил этиш

Режа

2.1. Валюта савдосини вужудга келиши.

2.2. Халқаро валюта бозори ва унда амалга ошириладиган операциялар ва иштрокчилар.

Калит сўзлар: Валюта савдоси, валюта олди-сотди иштрокчилари, Форекс бозори, профессионал иштрокчилар, дилерлар.

2.1. Валюта савдосини вужудга келиши.

Валюта савдоси - бир валютани бошқасига алмаштиришини назарда тутсак, унинг бошланиши қадимда савдогарлар ўртасида турли мамлакат тангаларини алмаштириш жараёни билан боғлаш мумкин. Танга пулларнинг пайдо бўлганига эса 4500 йилдан ошган бўлса, илк метал пулларнинг пайдо бўлиши қадимги мисрликларда зарбдорлик, қадимги бобилликларда эса қарз мажбуриятлари ва тилхатларни чиқарилишига асосланади.

Валюта бозорлари илк бор Ўрта Шарқда пайдо бўлган ва тангаларни алмаштиришдан бошланган. Кейинчалик ўрта асрларда халқаро савдонинг ривожланиши ва сайёҳлик кўлами ва жараёнининг ортиши танга пулларни муомалада юритилишида ноқулайликларни келтириб чиқарди. Қароқчилар танлончилигига учраш хавфи, ҳамда тангаларнинг оғир вазни Форекснинг (инглизча – FOREX, Foreign Exchange сўзларнинг қисқартмаси бўлиб, хорижий активларни алмаштириш бозори, яъни валюта бозори) пайдо бўлишига сабаб бўлди. Тижорат банклари вексел қоғозларини муомаласини кенгайтириб борди. Ушбу қоғозлар учинчи томонга сотилиши мумкин бўлиб, савдо ҳажмлари ва валюта битимлари мосланувчанлигининг ортишини таъминлади.

Мазмунан Форекс валюта бозорини англатсада, амалиётда Форекс сўзи курсларнинг ўзгариши натижасида олди-сотди операциялардан фойда олиш имкони жорий этиладиган бозор тушунилади.

Валюта бозорида олди-сотди операцияларини амалга ошириш трейдинг (trading), арбитраж (arbitrage), спекуляция (speculation), дилинг (dealing) каби атамалар билан номланади. Моҳияти жиҳатидан ушбу сўзлар валюталарни айирбошлаш билан боғлиқ жараёнларни ифодалайди ва уларнинг қўлланилиши, мақсадидан келиб чиқиб турли хил номланади.

Валюта бозорида трейдингни амалга оширувчи иштирокчиларни трейдерлар деб номланади. Трейдинг инглизча савдо қилишни англатади.

Валюта бозорида валюталар савдосини олиб борувчи ҳар қандай профессионал иштирокчи трейдер ҳисобланади. Уларга брокерлар, диллерлар, банклар, хусусий савдо олиб борувчи юридик ва жисмоний шахслар киради.

Валюта бозоридаги арбитраж деганда бир активнинг турли қийматдаги курсларини шаклланишидан фойда олиш имкониятининг юзага келиши тушинилади. Молия бозоридаги арбитраж тушунчаси ҳуқуқшунослик фанларидаги арбитраждан тубдан фарқ қилади. Молия бозорларида арбитраж операцияни бажариш учун юзага келадиган ҳолат арбитраж ҳолати деб номланади. Арбитраж ҳолат вақт орқалиғида ёки маконли бўлиши мумкин. Вақт оралиғидаги бир активнинг вақт ўтиши билан бошқа қийматга эга бўлиши вақт оралиғида арбитраж ҳолатни юзага келтиради. Турли мамлакатларда бир хилдаги активнинг турли қийматларга эга бўлиши маконли арбитраж учун шароит яратади.

Арбитраж ҳолатнинг юзага келиши спекуляция учун шароит яратади. Спекуляция бир активнинг арзон нархда олиш ва қимматга сотишда акс этади. Собик Иттифоқ ва социалистик тузумда спекуляция салбий фаолият сифатида қаралган, баъзан жиноий жавобгарликка ҳам тортилган. Бозор иқтисодиётида нархнинг эркин белгиланиши шароитида спекуляция бозор ликвидлигини таъминлашнинг зарурий шартига айланган. Шу ўринда валюта бозорининг икки категориядаги иштирокчиларини ажратиб ўтиш мумкин: хеджирлар ва спекулянтлар. Хеджирлар молиявий актив нархини ўзгариши натижасида юзага келадиган рисклардан ҳимояланувчилар бўлса, спекулянтлар айнан шу рискка асосланган ҳолда фойда олишга интиладиган иштирокчилар ҳисобланади.

2.2. Халқаро валюта бозори ва унда амалга ошириладиган операциялар ва иштирокчилар.

Дилинг инглизча dealing³, яъни битим тузиш маъносини англатиб, молия бозорларида маълум актив олди-сотдиси билан боғлиқ битимларни амалга оширишда қўлланилади. Дилинг банклараро пул бозори, хорижий валюта бозори ва фонд бозорида битим тузишга нисбатан қўлланилган ҳолда асосан валюта бозоридаги операцияларни ифодалайди.

Валюта бозоридаги дилингнинг бундай тактикаси ҳар доим ҳам кутилган натижани бермаган, валюта дилинги эса қимор ўйини сифатида қаралиб, тадбиркорлик фаолияти сифатида акс этмаган. Бозорнинг ривожланиши билан ушбу ҳолат сезиларли ўзгарди. Ҳозирда молиявий таҳлил борасида махсус

³ The Little Book of Currency Trading: How to Make Big Profits in the World of Forex, by Kathy Lien, October 2010

воситалар тизимидан фойдаланиш қарор қабул қилиш жараёнида ахборотларни қайта ишлашнинг асосий шаклига айланган. Ҳозирги кунда валюта дилерининг фаолият самарадорлиги фойдаланадиган таҳлил усуллари ва қўллайдиган дастур таъминотига боғлиқ бўлади.

Халқаро муносабатларнинг ривожланиши билан валюталарни айирбошлаш операциялари шакли ўзгариб, такомиллашган ва аниқ кўринишларга эга бўлиб борди. Валюта бозорини ишлаш механизмида юз берган кескин ўзгариш XX асрларнинг 70-йилларида содир бўлди ва қатъий белгиланган курс режимини бекор қилиши ва аксарият мамлакатлар валюталарига нисбатан эркин тебраниш жорий этилиши акс этди. Айнан шу ўзгариш бозорнинг замонавий ҳолати шаклланишига туртки бўлди.

Валюта курсининг тебранишига белгиланган чекловни бекор қилиниши валюталар курси ўзгаришини эркин тизими амал қилган шароитда фойда олишга асосланган янги турдаги тадбиркорлик шаклини пайдо бўлишига хизмат қилди. Бунда курснинг ўзгариши турли хилдаги бозор шартларига асосланиб, талаб ва таклиф таъсирида бошқариладиган бўлди.

Шундан бошлаб, ушбу бозордаги иштирокчилар сонини ортишидан ташқари, уларнинг фаолиятига сифат жиҳатдан янгича ёндашув шаклланиб борди. Молия бозорининг энг мосланувчан сегменти бўлгани ҳолда Форекс энг қизиқарли илмий-техник ютуқларни кузатиш ва уларни амалиётга жорий этиш натижасида, юқори сифатли техник таъминот ва маълумотларни таҳлил қилиш усулларига эга бўлди.

Интернетнинг пайдо бўлиши Форекснинг кескин ривожланишига жиддий таъсир кўрсатган асосий омил ҳисобланади. Форекс мутахассислари тадбиркорлик рентабеллигини жаҳон компьютер тармоғини қўллаш орқали бир неча баробар оширишга эришдилар. Ҳозирда Интернет трейдерларга валюта билан дунёнинг турли чеккаларида исталган вақтда савдо қилиш имконини беради.

Ўтган асрда Форексда юз берган ўзгаришларни нисбатан барқарор даврлар сифатида тавсифлаш мумкин. Форексда асосан, тижорат банклари иштирок этган бўлиб, спекулятив операцияларга нисбатан муносабат ҳар доим ижобий бўлмаган. Пуллар билан спекулятив операцияларни ўтказиш соғлом тадбиркорликка зид бўлган фаолият сифатида баҳоланган.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Бизнес симуляциянинг авзалликлари ва камчиликлари.

СЕМИНАР-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТИ УЧУН РЕЖА-ТОПШИРИҚ

🗒️ **Муҳокама учун саволлар**

1.1. Банклар

1.2. Йирик симуляцион дастурлар ишлаб чиқарувчи компаниялар

Ишдан мақсад: Банк информацион технологияси бўйича амалий кўникма ва малакаларни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш.

Масаланинг қўйилиши

Ўқув фаолияти натижалари:

Тингловчилар биладилар:

- ✓ янги технологияларни қўллашни молия ташкилотини рақобат потенциалига таъсирини;
- ✓ технологияларни мукамаллаштириш натижасида юзага келадиган тизимларни доимий ўзгартириш заруриятини;

Тингловчилар уддалайдилар:

- ✓ банклар фаолиятида замонавий ахборот технологияларни қўллаш;
- ✓ банклар фаолиятида фойдаланилаган замонавий ахборот технологияларни ишлаш принципларини;
- ✓ ривожланган хорижий мамлакатлар банк тизимидаги илғор ахборот технологиялари жорий этишни уддалайдилар.

МУСТАҚИЛ ТАЙЁРГАРЛИК УЧУН ТОПШИРИҚЛАР:

Топшириқ 1. Асосий ва иккиламчи валюта жуфтликлари ва уларни котировка турлари

Топшириқ 2. Халқаро йирик молия институтлари томонидан ҳозирда кенг қўлланилаётган интерактив ахборот технологиялари ва уларнинг симуляцион дастурлар билан боғлиқ жихатлари

ЎҚУВ МОДУЛЛАРИНИ ТАЙЁРЛАШ ЮЗАСИДАН АМАЛИЙ МАСЛАҲАТЛАР ВА ТАВСИЯЛАР

Ўқув матн (модул)ни тайёрлаш қоидалари

1.1. МОДУЛГА КИРИШ

Ҳар бир модул киришдан бошланиши зарур. У кичик уч қисмли сарлавҳадан иборат бўлади, яъни:

- “Сиз қуйидагиларни ўрганасиз”
- “Модул мақсадлари”
- “Модулни ўргангандан сўнг Сиз биласиз”

1.2. МОДУЛНИНГ МАТНИЙ МАЗМУНИ

Матнли материал модулнинг (вазифаси) мақсадини белгилаши билан мувофиқликда ғоялар, назариялар, илмий ёндашувлар, кўникмалар билан танишишга имкон беради, бошқа ўқув материалларига (ўқиш учун материал, компьютер дастурлари ва бош.) ҳаволалардан иборат, интерфаол ҳисобланади: талаба, қайдлар қилади, берилган саволларга жавоб ва хулосаларни ўйлайди, мисолларни танлайди, топшириқ ва машқларни бажаради.

Ўқув ахборотини тақдим этишнинг хусусиятлари:

- Матн етарлича тўлиқ - “маърузаларни ўрнини босувчи” усул ёки бошқа материалларни (адабиётлар боби, ўқиш учун материал) ўрганиш бўйича қўлланма бўлиши мумкин.

- Матн “йўриқномали” ёки “баённомали” бўлиши мумкин.

“Йўриқномали” модул услуби талабани изчилликда ҳаракатлар тартибини (масалан, ҳисобларни олиб боришда)бажаришни ўргатишда зарур бўлган ҳолларда материални баён этиш учун кўпроқ тўғри келади.

“Баённомали” модул, одатда фикрлар, уларни таққослаш ва танқидий таҳлил баёнидан иборат бўлади. Улар ўйлашга ва англашга йўналтирилган. “Баённомали”ни ҳажми одатда “йўриқномали” ҳажмидан камроқ бўлади.

2-амалий машғулот: Симуляцион муҳитга иштрокчилар тайёргарлиги.

СЕМИНАР-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТИ УЧУН РЕЖА-ТОПШИРИҚ

Муҳокама учун саволлар

1. Иштирокчиларининг билим даражаларини ўрганиш.

2. Нанотехнологияларни симуляцион жараёнда қўллаш имкониятлари.

Ишдан мақсад: Тижорат банклари фаолиятида қўлланиладиган замонавий технологиялар бўйича тингловчилар билимларини мустаҳкамлаб жараёнга қизиқтириш.

Ўқув фаолияти натижалари:

Тингловчилар биладилар:

- ✓ Асосий макро индикаторларни ҳисобга олиш;
- ✓ Операцияларни амалга оширишнинг техник кўрсатмалари билан танишиш;

Масаланинг қўйилиши: семинар амалий машғулотда хорижий мамлакатлар ва маҳаллий банклар амалиётида фойдаланиладиган симуляцион дастурлар

Тингловчилар удралайдилар:

- ✓ хорижий мамлакатлар банклари амалиётида фойдаланиладиган интерактив хизматларнинг ишлаш принциплари, амалий дастурлар пакетини ишлаш принципларини тушуниб етадилар;
- ✓ маҳаллий банкларимиз амалиётида фойдаланиладиган интерактив хизматларни билан хорижий мамлакатларда фойдаланиладиган илғор интерактив хизматларни солиштирадилар;

МУСТАҚИЛ ТАЙЁРГАРЛИК УЧУН ТОПШИРИҚЛАР:

Топшириқ 1. Халқаро амалиётда банк инвестицияларни симуляцион дастур билан баҳолаш.

Топшириқ 2. Нанотехнологияларни симуляция дастурини яратишга таъсири

3-амалий машғулот: Симуляцион муҳитга иштрокчилар тайёргарлигини баҳолаш.

СЕМИНАР-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТИ УЧУН РЕЖА-ТОПШИРИҚ

Мухокама учун саволлар

- 1. Форекс бозорида техник анализ.**
- 2. Симуляцион жараёнда содир бўладиган саволларни иш якунида таҳлил қилиш.**

Ишдан мақсад: Тижорат банклари фаолиятида қўлланиладиган симуляция технологиялари бўйича тингловчилар билимларини мустаҳкамлаб жараёнга қизиқтириш.

Ўқув фаолияти натижалари:

Тингловчилар биладилар:

- ✓ Асосий микро кўрсаткичларни ҳисобга олиш;
- ✓ Операцияларни амалга оширишнинг техник кўрсатмалари билан танишиш;

Масаланинг қўйилиши: семинар амалий машғулотда хорижий мамлакатлар ва маҳаллий банклар амалиётида фойдаланиладиган симуляцион дастурлар

Тингловчилар уддалайдилар:

- ✓ хорижий мамлакатлар банклари амалиётида фойдаланиладиган интерактив хизматларнинг ишлаш принциплари, амалий дастурлар пакетини ишлаш принципларини тушуниб етадилар;
- ✓ маҳаллий банкларимиз амалиётида фойдаланиладиган интерактив хизматларни билан хорижий мамлакатларда фойдаланиладиган илғор интерактив хизматларни солиштирадидилар;

4-амалий машғулот: Форекс амалиётининг симуляцияси

СЕМИНАР-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТИ УЧУН РЕЖА-ТОПШИРИҚ

✎ **Муҳокама учун саволлар**

1. Форекс брокерида ҳисоб рақам очиш.
2. Асосий валюта жуфтликлари ва спредлар билан танишиш.
3. Ордер турлари ва риск менежмент асослари

Ишдан мақсад: Тижорат банклари фаолиятида форекс бозорининг аҳамиятини ўрганиш

Ўқув фаолияти натижалари:

Тингловчилар биладилар:

- ✓ Асосий валюта жуфтликлари ва спредлар билан танишиш;
- ✓ Олди сотди операцияларни амалга оширишнинг техник кўрсатмалари билан танишиш;

Масаланинг қўйилиши: семинар амалий машғулотда хорижий мамлакатлар ва маҳаллий банклар амалиётида фойдаланиладиган брокер хизматлари

Тингловчилар уддалайдилар:

- ✓ Валюта олти сотди операцияларини амалга ошириш
- ✓ Валюта олти сотди операцияларини амалга оширишда рис менежменти тамойилларига риоя қилиш;

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-КЕЙС.

Ушбу кейснинг мақсади банкнинг локал тармоғини яратиш ва унда ички маълумот алмашишни симуляцион мухитини яратиш. Таклиф этилаётган кейсни ечиш қуйидаги ўқув натижаларига эришиш имконини беради.

- Тингловчиларга компьютер тармоқларининг тузилишини ўрганиш;
- Тармоқ топологияларини билиш;
- Керакли ахборотларни қайси форматларда ва қандай муддатларда сақлаш;

Ушбу кейс бажаришда тингловчи қуйидагиларни ўрганади:

- Корпоратив тармоқни ташкил этишни;
- Тармоқ тузилишини ўрганишни;

Масалалар

1. Банк ўз ходимларининг аризасига мувофиқ, Интернет тармоғига уланиш;
2. Банк учун web – саҳифалар яратиш ва у орқали халқаро иқтисодий муносабатларни тиклаш;
3. Ҳамдўстлик давлатлари билан алоқаларни тез, қулай ва самарали ташкил этиш.

2-КЕЙС.

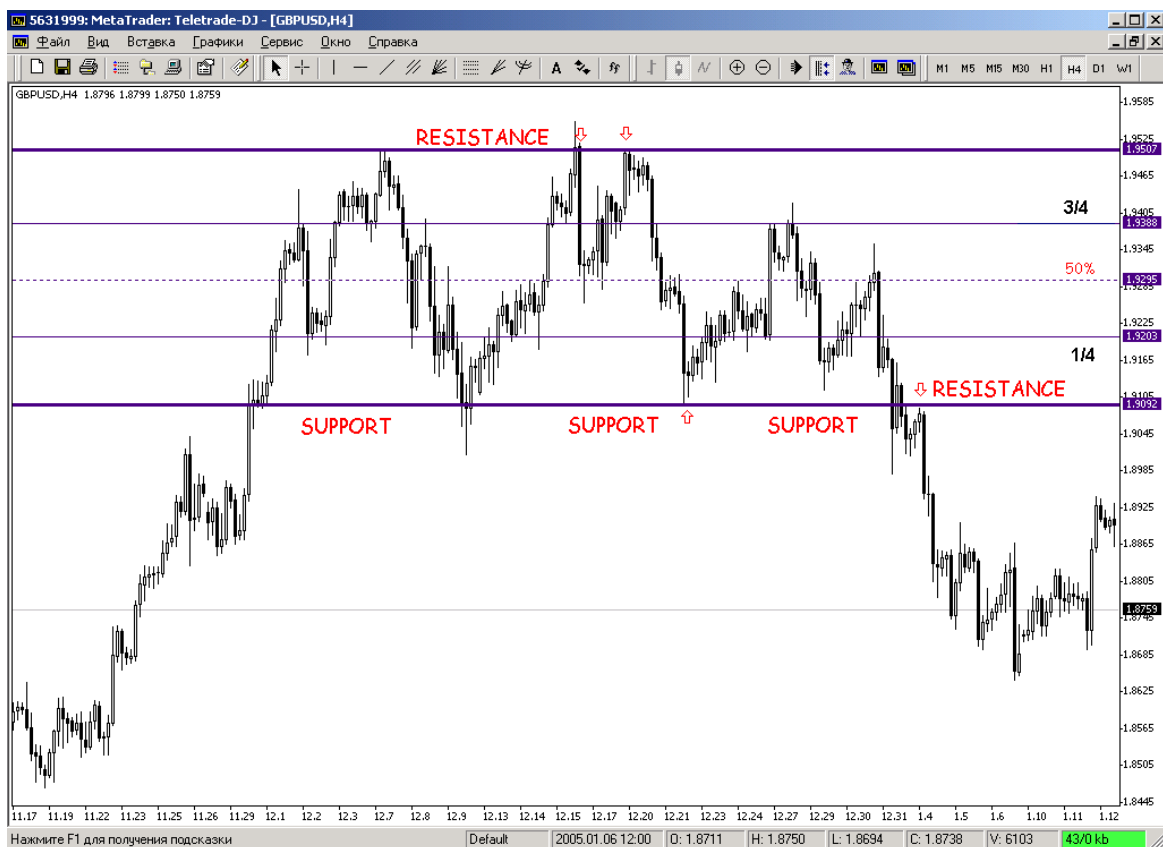
Банк олдин кредитларни бошқариш самарадорлигини ошириш вазифаси туради. Асосий эътибор ходимларни банкнинг кредит маҳсулотлар билан ишлаш махоратини кўтаришга қаратилган. Шу билин бир қаторда мижозлар ва кредит қўмитаси билан битимларни тузишда хатоликларни олдини олиш ҳам муҳим ҳисобланади.

Масалалар

1. Музокараларга кимлар таклиф қилиниши керак ва ўртача қанча вақт тадаб қилинишини ўрганинг.
2. Ходимларни вазиваларини аниқлаб муддатларни белгиланг.

3-КЕЙС.

Қуйида келтирилган графикни ўрганиб қизил билан белгиланган асосий нуқталарни изоҳланг ва улардан ташқари яна қайси нуқталарни таҳлилда курсатиш мумкинлигини тушунтиринг

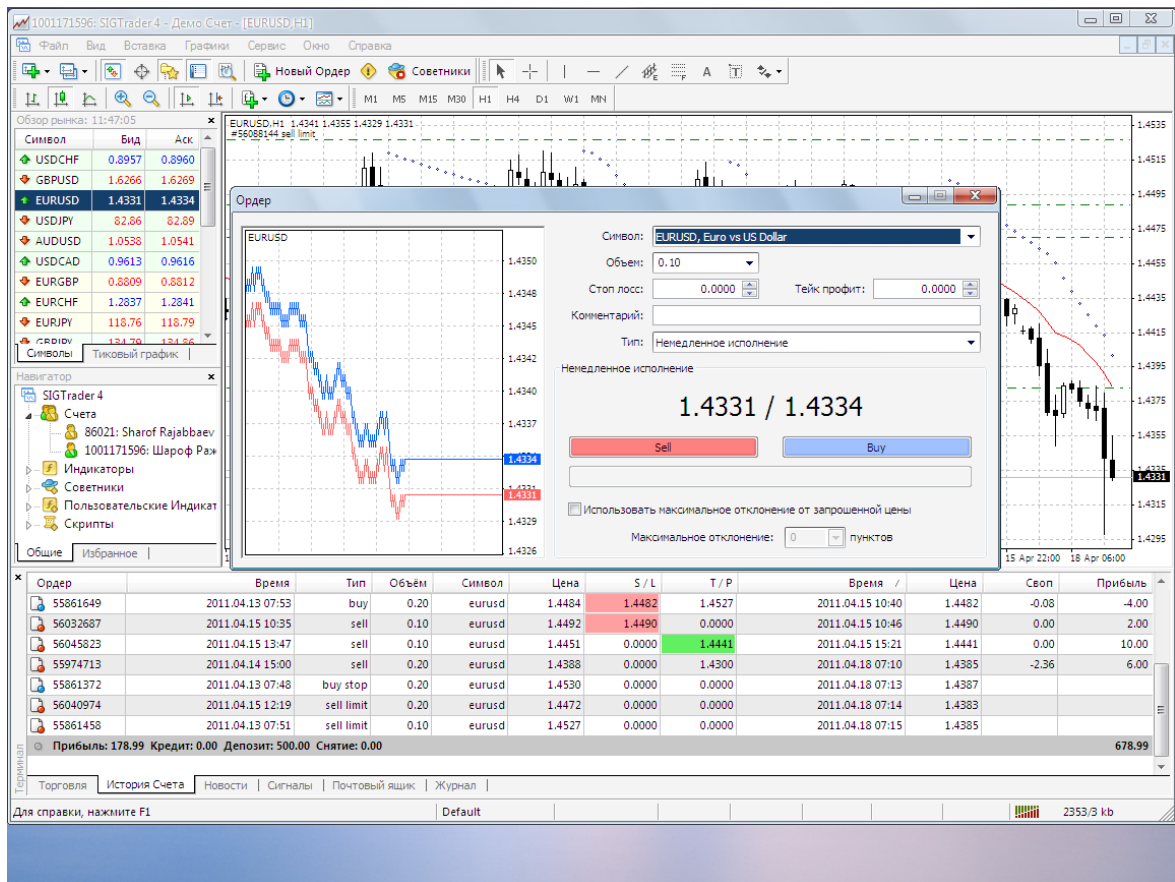
4-КЕЙС.

Техник анализнинг қуйида келтирилган тавсифларига мисол чизиб изоҳлаб беринг:

Қўлловчи чизик (SUP) – энг паст нуқталардан ўтган чекловчи чизик - support

Қаршилик қилувчи чизик (RES) – энг юкори нуқталардан ўтган чекловчи чизик – resistance

5-КЕЙС.

Очилган ойнани изохланг ва USD/JPY жуфтлиги бўйича қиска позиция очиш алгоритмини тузинг.

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни:

Мустақил иш – мавжуд матн ёки бир қанча матнларни изоҳловчи шаклларида бири саналади. Шу боисдан, конспектдан фарқли ўлароқ, мустақил иш янги, муаллиф матн саналади. Ушбу ҳолатда янгилик, янгича тақдим этиш, материалларни тартиблаштириш, ҳар хил нуқтаи назарларни ўзаро солиштиришда алоҳида муаллифлик ёндашуви тушунилади.

Мустақил иш - ҳар хил нуқтаи назарларни ўзаро солиштириш ва таҳлил қилиш кўникмасига эга бўлишни талаб этадиган бир ёки бир қанча манбаларни ўзида мужассам этадиган ғояларни қисқача ёзма кўринишидаги тақдимотидир.

Мустақил ишнинг турлари ва тизими:

1. Ифодаланиш тўлиқлигича кўра:

- а) информатив (рефератлар – конспектлар);
- б) индикатив (рефератлар –резюме (қисқача мазмун)

2.Мустақил иш таркиби:

А) библиографик қайд этилиши:

- Ф.И.Ш.нинг номи;
- чоп этилган манзили;
- нашриёт, йил;
- саҳифалар сони.

Б) Мустақил иш матни:

- мавзу, муаммо, мустақил иш қилинадиган иш предмети, мақсади ва мазмуни;

- тадқиқот усуллари;
- аниқ натижалари;
- муаллиф хулосаси;
- иш натижаларини қўланиш соҳаси.

Ўқув фани бўйича мустақил иш тайёрлаш қуйидаги вазифаларни ҳал этишни назарда тутати:

- Ўқув предмети долзарб назарий масалалари бўйича билимларини чуқурлаштириш, талаба томонидан мавзуга ушбу олинган назарий билимларни ижодий кўникмасини ҳосил қилиш;

- Танланган касбий соҳада хориж тажрибаларини, мавжуд шароитларда уларни амалий жиҳатдан қўллаш имкониятлари ва муаммоларини ўзлаштириш;

- Танланган мавзу бўйича ҳар хил адабий манбаларни (монография, даврий нашрлардаги илмий мақолалар ва шу кабилар) ўрганиш қобилиятини такомиллаштириш ва улар натижалари асосида танқидий ёндашган тарзда мустақил, ҳамда билимдон ҳолда материални ифода этиш, ишончли хулоса ва таклифлар қилиш;

- Ёзма кўринишдаги ишларни тўғри расмийлаштириш кўникмаларни ривожлантиришдир.

Мустақил таълим мавзулари

“Банк бошқаруви симуляциси” модулидан мустақил таълим сифатида ўрганиладиган қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

1. Асосий ва иккиламчи валюта жуфтликлари ва уларни котировка турлари
2. Товар свопларини амалга ошириш (аниқ мисол билан)
3. Фонд свопларини амалга ошириш (аниқ мисол билан)
4. Форвард операциясида валюталаш санаси ва унинг ўзига хослиги
5. Биржада савдо қилинадиган фондлар (Exchange Traded Funds-ETFs)
6. Валюта бозорида қисқа позицияни очишдан фойда олиш имкониятлари
7. UCP 600 да эмитент банклар томонидан рамбурсловчи банкка ижро муддатини белгилашни чеклаш ҳолатининг талқин этилиш
8. Аккредитивда Бенефициар банкининг рискларига тавсиф беринг
9. Халқаро йирик молия институтлари томонидан ҳозирда кенг қўлланилаётган интерактив ахборот технологиялари ва уларнинг симуляцион дастурлар билан боғлиқ жихатлари
10. Ўзбекистон валюта тизимининг ривожланишида Халқаро валюта жамғармасининг VIII-моддаси бўйича мажбуриятлар қабул қилинишига эришилганини изоҳланг.
11. FRA – келгусидаги фоиз ставкаси тўғрисидаги келишувнинг мазмуни ва қўлланилиш
12. Пул бозорининг валюта бозори билан боғлиқлиги нимада акс этади
13. Дилинг марказлари фаолиятига баҳо беринг.
14. Кўп поғонали алмашув курслари нима сабабдан қўлланилади ва тартибга солинади?
15. Халқаро валюта бозорида кредит елкасидан фойдаланиш орқали воситачилик хизматларини кўрсатиш

VII ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Симуляция	<p>моделлаштириш - сунъий (масалан, механик ёки компьютер) тизими ёрдамида ҳар қандай жисмоний жараёнининг моделлаштириш/ҳисоблаш. Математикада "математик моделлаштириш" учун ишлатилади.</p>	<p>simulation - simulation of any physical process using an artificial (eg, mechanical or computer) system.. In computational mathematics used translation for "mathematical modeling".</p>
Форекс	<p>Валюта бозори (Форех, ФХ, ёки валюта бозори) валюталар савдоси учун глобал марказлашмаган бозор бўлиб сотиб олишнинг барча жиҳатларини ва жорий ёки белгиланган нархларда пул алмашишни ўз ичига олади. Савдо ҳажми бўйича, дунёда йирик бозор ҳисобланади.</p>	<p>The foreign exchange market (forex, FX, or currency market) is a global decentralized market for the trading of currencies includes all aspects of buying, selling and exchanging currencies at current or determined prices. In terms of volume of trading, it is by far the largest market in the world.</p>
Монетар сиёсат	<p>давлатнинг пул-кредит сиёсати бўлиб, пул муомаласини тартиблаш, това ва пул ўртасидаги мувозанатни таъминлаш, иқтисодиётдаги пул оқимларини бошқариб туриш сиёсати</p>	<p>The process by which the monetary authority of a country controls the supply of money, often targeting an inflation rate or interest rate to ensure price stability and general trust in the currency</p>
Маржа	<p>банкларнинг оладиган фоизи билан беридиган фоизи ўртасидаги фарқдир</p>	<p>A part of the value of security, which is not</p>

		given as a loan by the bank or financial institution
Факторинг	<p>хўжалик юритувчи субъектлар – мол етказиб берувчиларни (бундан кейинги матнда - мижоз) улар томонидан банк - молия агентига тўловчилардан (бундан кейинги матнда -тўловчи) жўнатилган товарлар, бажарилган ишлар ёки кўрсатилган хизматлар учун улар томонидан акцептланган, лекин ҳали тўланмаган тўлов талабномалари бўйича пул тўловини олиш ҳуқуқини ўтиб беришлари эвазига, регрес ҳуқуқисиз, молиялаштириш борасидаги банк хизмати.</p>	Sale of receivables to a financial institution normally on a 'non-recourse' basis
Арбитраж	<p>фойда олиш мақсадида валютани сотиб олиш – сотиш бўйича операциялардир. Валюта арбитражи – бу валюта курслари фарқидан фойда олиш мақсадида валютани сотиб олиш ва бир вақтнинг ўзида сотишдир</p>	Simultaneous purchase and sale of identical or equivalent financial instruments or commodity futures so as to benefit from difference in their price relationship

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Махсус адабиётлар

Махсус адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармони

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2909-сонли Қарори. “Халқ сўзи” газетаси, 2017 йил 21 апрель.

3. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 16 январь, №11.

4. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.- Т.: Ўзбекистон, 2003. – 121 б.

5. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрдаги “Банклар ва банк фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. -Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. № 3 - Т.: Адолат, 2004. – 7-9 б.

6. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрдаги “Валютани тартибга солиш тўғрисида”ги Қонуни. -Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. № 3 - Т.: Адолат, 2004. – 15-17 б.

7. “Банк тизимининг молиявий барқарорлигини янада ошириш ва инвестициявий фаоллигини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” : Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 6 апрелдаги ПК-1317-сонли Қарори.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тижорат банклари депозитларига аҳоли ва хўжалик субъектлари бўш пул маблағларини жалб этишни янада рағбатлантириш кўшимча чора-тадбирлари тўғрисида” Қарори// 06.04.2009 й. ПК-1090-сон.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 26.11.2010 й. ПК-1438-сон "2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш ва барқарорлигини ошириш ҳамда юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига эришишнинг устувор йўналишлари тўғрисида"ги Қарори.

10. Тижорат банкларида касса ишини ташкил этиш, инкассация ва кимматликларни ташишга доир Йўриқнома [Янги тахрир] Ўзбекистон Республикасида Адлия Вазирлигида 27.06.2008 й. 1831-сон билан рўйхатга олинган.

11. Walsh, Carl E. Monetary theory and policy. – 3rd edition 2010.

12. “Simarch Simulation Manuals” 2010, Belgium

13. "Banking Systems" 2nd Edition by Center for financial Training, 2009
14. "Threadneedle: An Experimental Tool for the Simulation and Analysis of Fractional Reserve Banking Systems" by Jacky Mallett. February 24, 2015
15. America's Bank: The Epic Struggle to Create the Federal Reserve by Roger Lowenstein/ Penguin Press. October 20, 2015
16. Faure AP. Central banking and monetary policy: An Introduction. 1st edition. Cape town. Quoin Institute. 2013.
17. The Little Book of Currency Trading: How to Make Big Profits in the World of Forex, by Kathy Lien, October 2010

II. Интернет ресурслар

1. <http://forex.com>
2. <http://cbu.uz>
3. <http://www.thebanker.com>
4. <http://www.vantharp.com/tharp-concepts.asp>